

Milénium, kam se podíváš

Hospodářské noviny | 23. 7. 2010 | rubrika: Knihy | strana: 11 | autor: Michal Jareš

Zástupy prozaiků touží napsat globální bestseller. Stiegu Larssonovi se to detektivní trilogií *Milénium* podařilo, autor se to však už nedozvěděl – zemřel dřív, než jeho knihy vyšly.

Posmrtně vydaná trilogie *Milénium* švédského spisovatele Stiega Larssona patří ke globálním bestsellerům: výtisky všech tří knih lze vidět v posledních týdnech prakticky na každém místě, od letištních hal až po zapadlá tábořiště u rybníků. Téměř všude se najde někdo, kdo jeden z těch mnohasetstránkových špalků doslova hltá. Díky brněnskému nakladatelství Host je nyní trilogie *Muži, kteří nenávidí ženy*, *Dívka, která si hrála s ohněm* a *Dívka, která kopla do vosího hnízda* kompletně přístupná i česky.

Příběh vzniku knih je sám o sobě více než zajímavý. Stieg Larsson se psaním *Milénia* nepospíchal, a když v roce 2004 zemřel, byl první díl teprve připravován k vydání. Je vidět, že prózy postrádají poslední zásahy, edice je pietní a zachovává romány v podobě, v níž je Stieg Larsson zanechal. Některé repetitivní nebo zdlouhavé pasáže by mohly být odstraněny, například neustálé a místy až komicky obsedantní pití kávy všech hrdinů.

Původně mělo údajně být *Milénium* desetidílné a vznikalo víceméně samovolně jako odreažování se od novinářské práce. Před smrtí prozaik napsal i část čtvrtého dílu, která je nyní v majetku autorovy družky Evy Gabriellssonové. Bohužel po Larssonově smrti patří všechna autorská práva jeho rodině – s níž prý neměl příliš dobré vztahy –, a tak se vydání fragmentu komplikuje.

Ve stylu superhrdinů Larssonovy knihy zdaleka nejsou čistou detektivkou, naplňují v mnohém i další žánry, jako jsou špionážní román nebo politický thriller s častými přesahy k ekonomice, k úvahám o rasismu či organizovaném zločinu. Hlavní hrdinové, investigativní novinář Mikael Blomkvist z časopisu *Milénium* a geniální – byť velmi svéhlavá – hackerka Lisbeth Salanderová, jsou poněkud netypickou dvojicí pro řešení kriminálních případů. Nejsou příliš svázaní konvencemi – Mikael Blomkvist je sympatický holkař s poněkud nabubřelým egem, Lisbeth Salanderová byla od dvanácti let sledována psychiatry a má svérázné vidění světa s posunutou odpovědností i morálkou.

I přes některé kulminace povahových vlastností v až superhrdinském duchu – když už má být Lisbeth Salanderová výjimečná, tak musí být také tetovaná, mít fotografickou paměť či dokázat přeprat o mnoho silnější protivníky – působí obě postavy v nejlepších okamžicích i věrohodně. Vedle ústřední dvojice jsou však v *Milénium* též rozehrány další, pro příběh podstatné osudy vedlejších hrdinů, kterým Stieg Larsson dokázal velice zručně načrtnout životné postoje se všemi povahovými rysy od slabostí, úchylek až po smysl pro odpovědnost – ať to je šéfredaktorka *Milénia* a Blomkvistova milenka Erika Bergerová, šéf ochranky Dragan Armanskij, nebo sadistický zbabělec Nils Bjurman, který Lisbeth Salanderovou zneužívá.

Záhada zamčeného pokoje

Popisovat děj jednotlivých dílů je poměrně nesnadné už z důvodu několika překvapení, která se v trilogii odehrají. Pouze tedy ve zkratce – v prvním románu je Mikael Blomkvist po otištění problematické reportáže o finančním magnátovi Wennerströmovi odsouzen na tři měsíce kvůli urážce a nepodloženým důkazům. Ještě dříve, než nastoupí do výkonu trestu, je osloven Henrikem Vangerem, stárnoucím majitelem kdysi výnosných továren, který chce pomoci s vyšetřením zmizení praneteře Harriet, k němuž došlo již v roce 1966.

Jde o variaci na „záhadu zamčeného pokoje“, spojenou s tradiční britskou detektivkou a la

Agatha Christie – při odkrývání dobových souvislostí Mikael Blomkvist zjišťuje, že velká rodina Vangerů skrývá před světem ne jeden problém. Lisbeth Salanderová je do případu nasazena jako hackerka, která se dokáže dostat poněkud nezákonnými prostředky téměř ke všem informacím.

Ve druhém románu *Dívka, která si hrála s ohněm* je Lisbeth Salanderová obviněna z vraždy manželské dvojice, policistky a novináře, kteří chystají pro Milénium zásadní reportáž o obchodu s bílým masem. Mikael Blomkvist je ale po předchozích zkušenostech – romány na sebe časově víceméně těsně navazují – přesvědčen, že svérázná Lisbeth Salanderová by takovou věc neudělala. Nicméně se objevují čím dál záhadnější podrobnosti o její minulosti. Byla dána do ústavní péče, ovšem hlavní důvod nebyl ani tak psychický jako spíše politický. Pozůstatky studené války stejně jako problémy s neonacismem i xenofobií tak dělají z druhého pokračování spíše thriller než kriminální román. Třetí díl je pak žánrově ještě dále posunutý do soudního prostředí a využívá prvky špiónážního románu v tradici u nás sice překládaného, ale nepříliš známého Johna Le Carrého, autora klasického žánrového románu *Špión, který se vrátil z chladu*.

Zakoukal se do Lisbeth

První román *Milénia* je tak asi nejčistší detektivkou – byť s výrazně politickým podtextem – a jejím hlavním hrdinou je evidentně Mikael Blomkvist. V druhém a třetím románu na jeho místo nastupuje Lisbeth Salanderová – je vidět, jak si čím dál víc získává autorovu oblibu a jak Stieg Larsson skrze její extrémní vymezování se vůči světu ventiluje vlastní vztahy k okolí –, ať se jedná o příběh rodiny a deprivovaného dítěte, či nahlížení na rozličnou vypjatost v chování jednotlivců i skupin. Snaha o vyhocení záporných hrdinů či popisu sadistických scén pak často končí až v naturalisticky hororovém duchu.

Stieg Larsson si evidentně nedělal příliš hlavu s tím, co je možné a co již ne. Popisoval temnotu a brutalitu tak, aby byla ještě temnější a brutálnější, aby čtenářem otřásla a znechutila ho, aby byl současným světem vyděšen a o tomto zděšení přemýšlel. Dařilo se mu to mnohdy strhujícím způsobem, ale občas tuto vyhocenost přece jen přehnal, na některých místech působí jeho fantazie až komicky – démonický blondatý obr Ronald Niedermann trpí vzácnou poruchou, a tak není schopen cítit bolest, má hrůzu ze zvuků lesa a je pronásledován vlastními bludy.

Více než samotný sadismus ale Stiega Larssona trvale zajímalo postavení žen ve stále ještě mužském světě, který i přes programová prohlášení úplnou emancipaci odmítá a žen se poněkud bojí. Jeho hrdinky jsou uvědomělé, tvrdé a poctivé, nepokrytě jim fandí a dává jim obrovský prostor. Přece jen ještě o něco více však autora lákal pokus o globální pohled na současný svět – vzrušovaly ho politické a ekonomické problémy. Trilogie Milénium ovšem spojením všech těchto ingrediencí nakonec přece jen ztrácí na síle a ukazuje, že nejde ani tak o promyšlený celek jako spíše o čtivé prózy s často obsedantními motivy a akčně politickými scénami.

Život v úkrytu

Boj proti rasismu a extremismu

Stieg Larsson (1954–2004) byl švédský novinář a spisovatel. Od začátku osmdesátých let se angažoval v boji proti rasismu a pravicovému extremismu, v devadesátých letech založil nadaci Expo, jejímž cílem je sledování a dokumentace rasistických tendencí ve švédské

společnosti. Při nadaci vznikl stejnojmenný časopis. Od roku 1999 se Stieg Larsson začal v důsledku hrozby útoků ze strany neonacistů společně se svou družkou Evou Gabrielssonovou skrývat a využíval ochranných služeb. V padesáti letech podlehl infarktu. Vedle posmrtně vydané beletristické trilogie *Milénium* (Millenium, 2005– 2007) je autorem několika knih analyzujících pravicový extremismus.